

The Abraham Arbesfeld
Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLEYOMRISHON.ORG

Forgiveness

Does it have limits? How does it work?

Rabbi Dr. Jacob J. Schacter

ד' תשרי תשס"ז • September 16, 2007

WWW.KOLLEYOMRISHON.ORG

A project of Yeshiva University Center for the Jewish Future – Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary

**FORGIVENESS:
DOES IT HAVE LIMITS? HOW DOES IT WORK?**

Jacob J. Schacter

Kollet Yom Rishon, Yeshiva University

September 16, 2007

Yitzchak Blau, "Creative Repentance: On Rabbi Joseph B. Soloveitchik's Concept of Teshuvah," *Tradition* 28:2 (Winter 1994): 11-18.

Joseph A. Polak, "Forgiving the Germans: Paradigms and Dialectics From Halakha," *Jewish Law Association Studies* 7:173-86.

Ephraim E. Urbach, *Hazal: Pirkei Emunot ve-De'ot* (Jerusalem, 1978), 408-15.

Simon Wiesenthal, *The Sunflower* (London, 1970).

למה לא נשאל את רבינו, שאלה ג.
(ירושלמי, חולין כ"ג, ע"ב)

שאלה ג.

כת"ר ביקשני לחזור בענין נכרי, לשעבר חבר פעיל במפלגה
הנאצית הידועה לשמצה ויש להניח שבעצמו השתתף במעשים
נפשעים, וכעת חזר בתשובה ורוצה להתגייר — אם מקבלים
אוהו.

תשובה

"Were we to base our ruling on humanitarian concerns, or for that matter, on national honor or sentiment, then surely [there would not be any way to meet this request]. Such a person, whose hands [are stained] with Jewish blood has no place in the [Jewish community]. Indeed, 'let him be called 'unclean, yea unclean'" [Lev. 13:45]; let his place be distant from Israel. How difficult ... it is to entitle him 'our brother'.

"Yet from the perspective of the dry halakha I can find no barrier to accepting him. Behold Cain, the first murderer in human history, according to Genesis Rabbah 22) crying, 'I have repented! I have separated!' Exodus Rabba 19:4 describes Job's reference that 'the stranger hall not remain outdoors' to mean that the Holy One, Blessed be He, does not invalidate a human being, He receives everyone, the gates remain forever open .... Does the Talmud not relate that R. Meir descended from Nero ...? Did not Nebuzaradan, slaughterer of Jews, repent and convert (B. Sanhedrin 96b)?

"If the Court is therefore convinced of his utter remorse, of his complete repentance, of [the purity of his motive to convert], then there is no halakhic barrier [to his conversion] ..."

אם לדון מבחינה אנושית בכלל ומבחינת הכבוד והרגש הלאומי בפרט, פשוט וברור שאין המצפון מרשה להודקק לו ולענות לבקשתו בחיוב. ברנש כזה אשר ידיו דם יהודי מלאות אין מקומו במחנה ישראל, כי אם טמא טמא קרא לו ומקומו הרחק מבית ישראל, ואיך קשה הדבר להכריז עליו: אחינו אתה. אבל מבחינת ההלכה היבשה אינני רואה כל מניעה מלקבלו. הנה קין, הרוצח הראשון בתולדות האנושות, אמר לפי המדרש בב"ר פכ"ב עשיתי תשובה ונתפשרתי. ועי' במד"ר שמות יט ד, אמר איוב בחוץ לא ילין גר. שאין הקב"ה פוסל לבריה אלא לכל הוא מקבל, השערים נפתחים בכל שעה, וכל מי שהוא מבקש ליכנס — יכנס, ועי' בשו"ת בשמים ראש המיוחס לרא"ש, שכתב בס"י קצו שמכל האומות מקבלים גרים ואפילו מזרע עמלק. ועי' בש"ס גיטין נז ובסנהדרין צו, שמגירון הרשע יצא התנא רבי מאיר, ונבזרדאן רב טבויים, אחרי שהרג ושפך רבבות יהודים החפים מכל פשע. עשה תשובה והתגייר, וחז"ל לא גרעו לו, נבזרדאן גר צדק היה.

לכן אם בית הדין משוכנע שהוא התחרט בחרטה גמורה, חזר בתשובה שלימה, מתאמץ בכנות להכנס תחת כנפי השכינה ולא מסתרת איוז כוונה של הנאה אישית או קבלת שררה — אין מצד ההלכה כל איסור לקבלו לחיק היהדות.

עבדות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר והא כתיב: "אם יחמא איש לאיש ופללו אלהים מאן אלהים דיינו
אי הכי אימא סיפא ואם לה' יחמא איש מי יתפלל לו הכי קאמר: "אמר ר' יצחק יכל המקנים את חבירו אפילו
לו ואם לה' יחמא איש מי יתפלל בעדו תשובה ומעשים טובים" אמר ר' יצחק יכל המקנים את חבירו אפילו
בדברים צריך לפייסו שנאמר: "כי אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני
והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ודבר רעך" אם ממון (א) יש בידך דתר לו פסח יד ואם לאו הרכה עליו
רעיים (ב) ואמר רב חסדא יצריך לפייסו בשלוש שורות של שלשה בני אדם שנאמר: "ישור על אנשים ויאמר
חמאתי וישור העויתי ולא שוה לי" (ג) ואמר ר' יוסי בר חנינא יכל המבקש ממנו מחבירו אל יבקש ממנו יותר
משלוש פעמים שנאמר: "אנא שא נא ועתה שא נא" והוא מת מבוא עשרה בני אדם ומעמידו על קברו ואומר
חמאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני שהבלתי בו ר' ירמיה הוה ליה מלחא לה' אבא בהדיה אל (ד) איתבי ארשא
ר' אבא בהדי דשריא אמתה מיא מנא ורפי דמיא ארשא אמר עשאוני כאשפה קרא אנפשיה (ה) מאשפתו

כל המקניט את חבירו אפילו: R' Yitzchak said: ⁽³²⁾ Whoever aggravates his fellow even through words
as it is stated: ⁽³³⁾ "Whoever beseeches forgiveness from his friend more than three times; as it is stated: ⁽³⁴⁾ ...
My son, if you have become a guarantor for your friend, if you have stuck out your palms for a stranger, ⁽³⁵⁾ [or if] you have become snared with the words of your mouth ... ⁽³⁶⁾ do this now, my son, and deliver yourself: ⁽³⁷⁾ Since you have come into your fellow's hand, go abase yourself; and treat him like a ruler. This last segment can be rendered as follows: ⁽³⁸⁾ If there is money in your hand that belongs to him, ⁽³⁹⁾ open up the palm of the hand to pay him. ⁽⁴⁰⁾ And if not, i.e. if you do not owe him money, but you need to make amends for having aggravated him with words, gather many friends ⁽⁴¹⁾ around him to ask him forgiveness on your behalf. ⁽⁴²⁾

Simon Wiesenthal,
The Sunflower, pp. 129-31
(London, 1970) Abraham J. Heschel

Head of The Jewish Theological Seminary of America

Over fifty years ago, the rabbi of Brisk, a scholar of extraordinary renown, revered also for his gentleness of character, entered a train in Warsaw to return to his home town. The rabbi, a man of slight stature, and of no distinction of appearance, found a seat in a compartment. There he was surrounded by travelling salesmen, who, as soon as the train began to move, started to play cards. As the game progressed, the excitement increased. The rabbi remained aloof and absorbed in meditation. Such aloofness was annoying to the rest of the people and one of them suggested to the rabbi to join in the game. The rabbi answered that he never played cards. As time passed, the rabbi's aloofness became even more annoying and one of those present said to him: "Either you join us, or leave the compartment." Shortly thereafter, he took the rabbi by his collar and pushed him out of the compartment. For several hours the rabbi had to stand on his feet until he reached his destination, the city of Brisk.

Brisk was also the destination of the salesmen. The rabbi left the train where he was immediately surrounded by admirers welcoming him and shaking his hands. "Who is this man?" asked the salesman. "You don't know him?" "The famous rabbi of Brisk." The salesman's heart sank. He had not realised who he had offended. He quickly went over to the rabbi to ask forgiveness. The rabbi declined to forgive him. In his hotel room, the salesman could find no peace. He went to the rabbi's house and was admitted to the rabbi's study. "Rabbi," he said, "I am not a rich man. I have, however, savings of three hundred rubles. I will give them to you."

The extent of the obligation of appeasement:

Rav Chisda said: ⁽¹⁾ אָמַר רב חסדא - It is necessary to placate him with three lines of three people, ⁽²⁾ as it is stated: ⁽³⁾ He goes around to people and says, "I sinned; I made crooked that which was straight; and it did not benefit me." ⁽⁴⁾

The upper limit of the obligation:

R' Yose bar Chanina said: ⁽¹⁾ אָמַר רבי יוסי בר חנינא - Whoever beseeches forgiveness ⁽²⁾ from his friend should not beseech him more than three times; as it is stated: ⁽³⁾ ... אָנָּה שָׂא נָא - O please, please forgive the spiteful deed of your brothers ... and now please forgive. ⁽⁴⁾ And if [the victim] died, ⁽⁵⁾ [the offender] brings ten people and has them stand by his grave, and he says: ⁽⁶⁾ I have sinned against Hashem, the God of Israel, and against So-and-so, whom I wounded. ⁽⁷⁾

The salesman's anxiety was unbearable. He went to the synagogue to seek solace. When he shared his anxiety with some people in the synagogue, they were deeply surprised. How could their rabbi, so gentle a person, be so unforgiving. Their advice was for him to speak to the rabbi's eldest son and to tell him of the surprising attitude taken by his father.

When the rabbi's son heard the story, he could not understand his father's obstinacy. Seeing the anxiety of the man, he promised to discuss the matter with his father.

It is not proper, according to Jewish Law, for a son to criticise his father directly. So the son entered his father's study and began a general discussion of Jewish law and turned to the laws of forgiveness. When the principle was mentioned that a person who asks for forgiveness three times, should be granted forgiveness, the son mentioned the name of the man who was in great anxiety. Thereupon the rabbi of Brisk answered:

I cannot forgive him. He did not know who I was. He offended a common man. Let the salesman go to him and ask for forgiveness.

No one can forgive crimes committed by other people. It is therefore preposterous to assume that anybody alive can extend forgiveness for the suffering of any one of the six million people who perished.

According to Jewish tradition, even God Himself can only forgive sins committed against Himself, not against man.

German religious leader and former U-boat commander
who opposed the Nazis

First of all let me not only thank you for the confidence you have shown me by sending me a copy of your work, but allow me to tell you that I have read the book with the deepest sympathy and shall read it again when I have time.

As for your own basic problem, I fully understand that in the last resort you had to leave it unsolved. I was reminded at first of one of Bismarck's sayings (I don't know where I read it). When an opponent asked him for pardon and forgiveness he is said to have replied: "I cannot forget what you did, but I can forgive you for it." Bismarck's attitude is better than yours, then and now. A wrong inflicted on us personally we can forgive, but the evil inflicted on our fellow creatures and especially on those who are near to us we can as a matter of

principle never "forgive", because one can only forgive as proxy for the person who suffered the wrong.

As a Christian, such as I am or am trying to be, I can only say, and must only say, to a fellow Christian who had exposed to me his tortured conscience: "The wrong you have done me and for which you are now sorry, I forgive you, just as I myself can only be freed through the forgiveness that I receive. But for what you have done to other people, to people who are near to me, whose sufferings affect me too, only those to whom you have done wrong can forgive—or maybe a person authorised to do so, and I am not so authorised."

As for my feelings about the book in general, I can only express them by wishing thousands of readers for *The Sunflower*, for it will induce deep and honourable thoughts.

היה חלל ירי

R. Polak, p. 177

Surely, one may ask, while there is nobility on the part of the court in accepting the turnabout of Nebuzaradan, does it have no obligations with respect to the crimes of which he was guilty? Or do we say, with the Talmud in B. Yebamoth 22a, that a convert is as a newly-born child i.e. he has no past, and therefore is not to be tried for crimes in his former life?

It is true that R. Steinberg was only asked whether the former-Nazi could be converted, but our issue runs deeper—what, we must ask, are the Nazi's responsibilities, and those of the court, to his past?

The Talmud (B. Sanhedrin 71a) replies: "A Noahide ... who slew an Israelite ... [and then converted] ... is [capitally] punished." This piece of legislation together with the apparently contradictory tradition of converts being newly-born and therefore bereft of their past, is the subject matter of a responsum published in 1699 by R. Ya'ir Bachrach⁹. A convert from Amsterdam asks whether he is required to return to its owners what he stole while still a gentile. R. Bachrach replies with the resolution of *Tosafoth*¹⁰: a convert is forgiven those trespasses of his past that are between himself and his Maker, but this is not true for trespasses between himself and society. He is therefore required to return the goods.

R. Bachrach's analysis goes beyond *Tosafoth*. "When we say," he writes "that 'a proselyte who converts is like a newborn child', [then this is true] because with his very taking on of the yoke of the commandments [he is engaging in an act of such profound contrition] that he is forgiven all the abominations of the L-rd which he wrought [for we speak of a gentile who negated the Creator of the world]¹¹. [Thus his conversion is analogous] to the repentance of a Jew, and his sins are considered as if he had committed them while a Jew¹². Consequently his conversion is of no use to him with respect to any capital offense ..."

Nebuzaradan might thus have repented, but his past would accompany him on his journey to Judaism, and he would be required to stand trial for his genocidal crimes immediately, so to speak, upon his emergence from the proselyte's ritual bath. Thus, R. Steinberg's responsum, in leaving us with the impression that all is well with the former-Nazi who could now convert, is surely misleading¹³.

שאל נר לך אחד מק"ק המשקדים אם מחויב להחזיר גניבה שנכנס
מישראל בגיומו:

עש וזה אשר השיב לו הנס אחד גנב' בפרק החולן מביא
מפני מה גרים בזמן הזה נפטרים ואמר ר"ח שחא
בסביל שלא קיימו זה מצות. והשיב עליו ר"י גר שנתנייר כקפון
שנולד דמי וכן טעם אחר ומשפט מזה דכל עבירות ששעה כבר
לא זכרו עוד וכיוצא בזה כקפון שנולד לפני זה אכן בחוק' נספר
בן סורר דמיא פ"ב דמריא כדרייתא דכן נח שחמים את ישראל או
כל של אשמו ונתנייר אם לא נשפתי מיתמו להחמיר חייב מיתה
וכים הרמנים. בפ"י מהל' מלכים מ"ד והקשה הסופ' מהל' דגר
שנתנייר. וכמו שיש לחלק בין דמי אדם לדין שמים וא"כ ודאי
מחויב להחזיר הגולה. מ"מ ל"ס של דברי הסופ' שאף שכן אמר
מל"ט כמה דברים שפסוק מדיח וחייב דמים כדרי' הכונה כי
ירבה אלוה מאלוה כדי מש"כ א"ל דיש כשינוי העבירות חילוק
לסייך כדברים שנינו למקום כגון אם לא מדע הדבר שחשף הוא
כקפון שנולד מש"כ אם יודע העלאתו לבד וחייב סלי' בהיותו בן
נה נשאר דינו וא"כ ה"ה גולה שהוא בין אדם לחברו א"ס לא
נודע לאדם הלא חבירו יצאק עליו לשמים וכנ"ל אין תשובה ר"ס כ'
מכר שר שירא חבירו מ"מ קשה לומר דדמי' זה בן נח שנתנייר
כקפון שנולד ואין עליו פונם כלל ואין קפלין ליה. והכי מקשה
ה"ס בפ' הגשרסין דפ"ב פ"ב מיכו י"ל דשאי' החס דמשיקרא
רהמנא פסרי' מש"כ זה שנתחייב בשעת מתנה מחורם בן נח
ואותו מתנה אלו פשה ביהדותו ה"ה ג"כ חייב מיתה לכן נשאר
בחיונו מיתה מיהא דוקא אם אינה תמורה ממיתה שנתחייב
בראשונה ולפי זה אם אכל אבר מן החי ואח"כ נתנייר לוקה רק
די"ל דלמא גידל חמירא ממיתה כדכחוכום ו"ס. ויש להמחיק
הענין במקום טעם כי הפסין שגר שנתנייר כקפון וכיוצא מש"כ שקבלת
עול מורה ומלוא מכר טל כל תוספת ה' אשר פשה [כי נגר
שה' גוי כוסר נבואה מולט פסקין] כמו תשובה מפליית' כאלו
פשה אוחו משעה ביהדותו ופשה תשובה לכן לא יוסיל לו גידולו
דבר שחייב עליו מיתה ב"ד כמו שלא יוסיל ג"כ בישראל פ"י
תשובה. מ"מ נאשר עמה ישראל לא נוכל לדון במיתה ב"ד נס
לא להחמיר אם מיתה ישראל חמורה וד"ק וק"ל. נקום מיהא דאם
צידו גולה וה"ה גניבה דהוי ג"כ אכזרית דגול וג"כ נוכל למסמו

[illegible]

מדינת ישראל

שאלו לחכמה וכו' בחיבורי פני
המורה נגד הכוזב בתוספת
הד' סי' ד' ביאורי טס ביאור יפה
ומחד טל פנים זה ואין כלל פקדון :
ואחרי

בזו ובונה להן דימוסיות ומרחצאות שבה ואין
 תימר שהיה בזו ומאכל חכמים ותלמידים שבה
 שבהים ומעין שהיה סנהדרין גדולה אצל המזבח
 וזאת העלה במעלות על מזבחי ומה נתיב תמן
 וזאת המעשים אשר תשים לפניך תני ר' ליעזר

[illegible]

בן יעקב אשר *מקלט 6 מקלט כתיב בפרשת דרכים כרי שדא הרוצה וזהא
את דכתיב ודולך אמר ר' אבון כמין די היתה מראה לון את דדרך א"ר פינחס
ס"ב וישר למת דהא מוב שדא וישר ולמה הוא ישר שדא מוב על כן יורה
המאים בדרך שמורה תשובה שאלו לחכמה חטא מר עונשו אמרה לם
המאים תרדק רעה שאלו לבונה חטא מר עונשו אמרה לון תפשו החטאות
הא חמות שאלו לקדשא בראד חטא מר עונשו אמר לון יעשה תשובה
ותתבר לו הייט דכתיב על כן יורה המאים בדרך יורה לחטאים בדרך לעשות
תשובה כתיב כפשו לנד בדרוד לעוף כן (איש נודד ממקומו) וחמר אבן

בס' קמח 272 כהנא, פסוקא כ"3

ז] טוב וישר יי' על כן יורה חטאים בדרך ונ' (חלהים כהנא). שאלו לחכמה החוטא מהו עונשו, אמרה להם וחטאים תדרך רעה (פסלי ינכא). שאלו לנבואה החוטא מהו עונשו, אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל יח:ד). שאלו לתורה חטא מה עונשו, אמרה להם יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה החוטא מהו עונשו, א' להם יעשה תשובה ויתכפר לו, הדא היא דכח' טוב וישר יי' ונ' (חלהים כהנא). א"ר פינחס למה הוא טוב שהוא ישר, למה הוא ישר שהוא טוב. על כן יורה חטאים בדרך (ס), שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה. לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואו' להם שובה ישראל (הושע ס).

7. *Good and upright is the Lord, because He doth instruct sinners in the way* (Ps. 25:8). When Wisdom is asked, "The sinner—what is to be his punishment?" Wisdom answers: *Evil which pursueth sinners* (Prov. 13:21). When Prophecy is asked, "The sinner—what is to be his punishment?" Prophecy replies: *The soul that sinneth, it shall die* (Ezek. 18:4). When Torah is asked, "The sinner—what is to be his punishment?" Torah replies: Let him bring a guilt offering in expiation and his sin shall be forgiven him.¹² When the Holy One is asked, "The sinner—what is to be his punishment?" the Holy One replies: In penitence let him mend his ways, and his sin shall be forgiven him. Hence it is written, [*At one and the same time*] *kind and strict in judgment is the Lord* (Ps. 25:8). R. Phinehas commented: How can He who is strict in judgment be called kind? And how can He who is kind be called strict in judgment? *Because He doth instruct sinners in the way* (*ibid.*)—that is, He teaches sinners the way to act in penitence. Therefore Hosea, admonishing Israel, said to them: *Return, O Israel* (Hos. 14:2).

(ח) וַיֵּבֹאוּ שְׁנֵי הַמֶּלָאכִים סְדֻמָּה. מֵהַ כְּתִיב לְמַעַל מִן הָעֵינָן, וַיֵּבֹאוּ

אָברֶהֶם וַיֹּאמֶר הָאֵף תִּסְפֶּה. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הִפְתָּן בַּר

חמא, אין הקדוש ברוך הוא חפץ לחיב כל בריה, שנאמר, פי לא

אחפ"ץ במות המת (יחזקאל י"ח). וכן הוא אומר, כי לא אל תפץ רשע,

אָפֿה (תְּהִלִּים ה'). וְאָמַר, חֵי אֲנִי נֶאֱמַר אֲדֹנֵי אֱלֹהִים אִם אַחֲפָז בְּמֹת הַרְשָׁע

(יחזקאל ל"ג). ובמה חפץ, להצדיק ברייתו, שנאמר, ה' חפץ למען צדקו

(משעיה מ"ב). תדע לה. שבזמן שהבריות חוטאין ומכעיסין לפניו והוא

בזעם עליהו. מה הקדוש ברוך הוא עושה. תוזר ומבקש להן סגור

שילמד עליהן זכות ונחת שבי' לפני הסנוור. וכן אתה מוצא בימי

רַבְמֵיכָה שְׁאָמֶר שׁוּמְטִין בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם וְדָאן נָא וְדָעוּ וּבְקִשְׁיוֹ

[illegible]

לֹא יִהְיֶה עִמָּךְ כֶּסֶף וְכֶסֶף לֹא יִהְיֶה עִמָּךְ וְכֶסֶף לֹא יִהְיֶה עִמָּךְ וְכֶסֶף לֹא יִהְיֶה עִמָּךְ

למה (מסמך זה) וכן בשתתפאו הסדור מלים אלו לא נאמרו על ידי אלו עליהם

שנאמר, וְהָיָה אִמְרֵי הַמִּכְסָּה אֵלַי. מִלֵּד הַתְּחִלָּה אֲבָהֶם זָכָר צַדִּיק וְעַל כֵּן

מפני שחנני
פ' ו' ח' א'

CHAPTER IV

The essential constituents of Repentance are four:

- (1) That the penitent should regret the iniquities already committed;
- (2) That he should renounce and abandon them;
- (3) That he should confess them and beseech forgiveness for having committed them;
- (4) That he should firmly pledge himself with heart and soul not to repeat them.

בהפך זה (ירמיה ב) הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי ואמר (משלי כח) מכסה פשעיו לא יצליח, וכזה נראה בין בני אדם כי החטא לחברו כשיכנוע לו ויודה שחטא לו והרע אליו ובקש סמנו הבחילה והכיר חברו כמנו שהוא מתחרם על מה שקדם לו מן החטא לא יתעבב מלחול לו ומעבור על פשעו ויסיר מה שיש לו בלבו מן הנטירת. אבל הקבלה שלא יטנה אות על ידיעתו ברוע מעשהו וגודל חטאו כמו שנאמר (איוב לד) אם עול פעלתי לא אוסיף ונאמר (הושע יד) אשור לא ישיענו וגו' ונאמר בהפכו (ירמיה יג) היהפוך כושי עורו ונמר חברבורתי וגו'. וכמו זה נראה בין בני אדם כשיקבל החוטא לחברו על עצמו שלא יטנה לחרע לו ויראה החרטה והעזיבה ויתודה יהיה זה נמר סבות הבחילה לו וחסר האשמה כמנו ודחות העונש מעליו וזכיתקבצו בשב אלז הארבעה נדרים בתנאיהם אשר אנו עתידים לבארם יכפר לו. הבורא קינו ויעבור על פשעו, ואם יהיה העון סמח שנאמר בו (שמות כ) לא ינקת, כשכונת שוא ואשת איש, מקל הבורא עונשו בעולם הזה וסמיכו לו בעולם הבא ויכנס בכת הצדיקים כמו שנאמר (ישעיה נט) ובא לציון גואל ולשבי פשע כיעקב וגו' ואמר (ירמיה ד) אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב ואמר (שם מו)

אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד :

פרק ד אבל נדרי החשובה הם ארבעת. הראשון החרטה על מה שקדם לו מן העונות. והשני שיעזוב ויסור מהם. והשלישי שיתודה בהם ויבקש הבחילה עליהם. והרביעי שיקבל על נפשו שלא ישוב לעשותם בלבו ובמצפוננו והחרטה אות על ננות מעשהו בעיניו כמו שאמר (שם) מי יודע ישוב ונתם והשאיר אחריו ברכת, ואמר במי שהתמיד על חטאיו (ירמיה ח) אין איש נחם על רעתו ואנחנו רואים כזה בין בני אדם כשטראח החוטא לחברו החרטה על מה שחטא לו הוא הסבה ההזקה למחול לו והעזיבה אות על בירור אמונתו כנמול ובעונש כמו שאמר (ישעיה נח) יעזוב רשע דרכו וגו', ואמר במי שהתמיד על חטאיו (שם נז) בעון בצעו קצפתי ואבהו וגו'. וכמו זה נראה בין בני אדם כי כאשר יסנע הפרע להברו כהרע אליו אחר החרטה אז יהיה ראוי למחול לו ולעבור על פשעו ובקשת הבחילה אות על כניעתו ושפלותו לפני האלהים והתודותו בעינו ככת הבחילה לו כמו שנאמר (משלי כח) ומודה וקנוב ירוהם ואמר

חזק' ה' מורה פ"ה

ב ומה היא התשובה היא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו וינטר בלבו שלא יעשה עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יהנחם על שעבר שנאמר כי אחרי

שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע תעלוטות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו'. וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו : כל המתודה בדברים ולא נמר בלבו לעזוב הרי זה דומה למחול ושרץ בידו שאין המכילה מעלת לו עד שישליך השרץ. וכן הוא אומר ומודה ועזוב ירוהם. "וצריך לפרוט [נ] את החטא שנאמר אלא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זרב : ד מרדכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם

3. Anyone who makes a verbal confession without resolving in his heart to abandon his sin is like one who takes a ritual bath while grasping a defiling reptile. The bath is useless unless he first casts the reptile away. — —

